

Ή

Εξ' Αίματος Φροντίδα

Η ιστορία της ζωής μας σε πολύ μεγάλο βαθμό θα μπορούσαμε να πούμε ότι εξαρτάται από την ιστορία της οικογένειάς μας και σε ένα μεγάλο μέρος της είναι κοινή τουλάχιστον σε επίπεδο γεγονότων με την ιδιαιτερότητα βέβαια της υποκειμενικότητας με την οποία ο καθένας μας βιώνει αυτά τα συμβάντα και τον ειδικό ρόλο που έχει σ' αυτά. Κάθε οικογένεια έχει μερικούς σιωπηρούς κανόνες που ρυθμίζουν την εσωτερική λειτουργία της και τις σχέσεις της με το κοινωνικό περιβάλλον. Οι κανόνες αυτοί καθορίζουν τους ρόλους, τη δομή, τις μορφές επικοινωνίας και τους τρόπους με τους οποίους η οικογένεια διαπραγματεύεται και επιλύει τα προβλήματά της αλλά και την ικανότητα των μελών της να αλλάζουν τους ρόλους τους όταν αυτό χρειαστεί.

Η ασθένεια ενός μέλους μιας οικογένειας, φαίνεται να διαταράσσει το επίπεδο υγείας της οικογένειας και να προκαλεί μια ανισορροπία που διαχέεται στο όλο σύστημα της οικογένειας και δημιουργεί μια εσωτερική διαταραχή και μια απορύθμιση της σταθερότητας σε καθένα από τα μέλη της, επηρεάζοντας τόσο τη λειτουργία του οικογενειακού συστήματος όσο και τα μέλη της. Η ασθένεια θα λέγαμε απειλεί την ισορροπία της οικογένειας και τα μέλη της μπαίνουν σε κρίση και οι πιθανοί δρόμοι που μπορούν να ακολουθήσουν είναι ή να καταφέρουν να αντιμετωπίσουν αυτή την κρίση με αποτέλεσμα να οδηγηθούν σε ωρίμανση ή να βρεθούν σε αδυναμία αντιμετώπισης αυτής της κρίσης γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε μια δεύτερη κρίση σοβαρότερη από την πρώτη.

Δεν είναι τόσο το γεγονός της ασθένειας από μόνο του αυτό που προκαλεί την κρίση όσο το νόημα και οι ερμηνείες που αποδίδουν τα μέλη της οικογένειας σ' αυτή την ασθένεια, κάτι που θα επηρεάσει τις συμπεριφορές απάντησής τους απέναντι σ' αυτή την κατάσταση. Δηλαδή, οι αντιλήψεις των μελών της οικογένειας σχετικά με την αρρώστια και τις επιπτώσεις της θα καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό τους τρόπους με τους οποίους η οικογένεια θα δώσει τη μάχη της για να ξεπεράσει την κρίση στην οποία έχει επέλθει.

Όταν ένα από αυτά τα μέλη είναι και επαγγελματίας υγείας ο ρόλος που αναλαμβάνει είναι ιδιαίτερα ουσιαστικός και ο ίδιος βρίσκεται σε υπερβολικά επισφαλή ισορροπία και μη μπορώντας να πάρει απόσταση κατά τη διάρκεια

της φροντίδας, μια και τις περισσότερες φορές καταθέτει την επαγγελματική του ιδιότητα στην ανάγκη της οικογένειας και του αγαπημένου του ανθρώπου που σήμερα είναι ασθενής, οδηγείται σε συναισθηματική υπερφόρτιση και εμπλοκή.

Οι επαγγελματίες υγείας των ιστοριών που ακολουθούν χρειάστηκε να φροντίσουν ανθρώπους της οικογένειάς τους, ανθρώπους αγαπημένους, ανθρώπους που η δυναμική του οικογενειακού τους συστήματος δεν τους είχε επιτρέψει να συνδεθούν βαθύτερα, ανθρώπους από το ευρύτερο συγγενικό τους περιβάλλον. Όλοι τους αναγκάστηκαν να ψάξουν βαθιά μέσα τους για τους δρόμους αντιμετώπισης αυτής της κρίσης τόσο στη ζωή τους όσο και στην οικογένειά τους, μιας και ο επαγγελματικός τους ρόλος δεν ήταν ούτε αρκετός ούτε και ικανός για να τους βοηθήσει να ανταπεξέρθουν αυτή την κατάσταση.

A. Ελεύθερος ενοχών, ελεύθερος συμπτωμάτων

Ήμουν 22 χρόνων τον Οκτώβριο του 1989, τότε που μέσα σε μια νύχτα είδα τη ζωή μου να αλλάζει μετά την ξαφνική ασθένεια της Γιώτας. Η Γιώτα είναι η μοναδική μου αδελφή και μικρότερή μου κατά 6 χρόνια. Μηνιγγίτιδα με βάση τη συμπτωματολογία είπε ο γιατρός της οικογένειας και ζήτησε επείγουσα μεταφορά στο νοσοκομείο.

Εγώ φοιτητής της Νοσηλευτικής στο 4^ο έτος καταλαβαίνοντας τη σπουδαιότητα του επείγοντος την μεταφέρω ο ίδιος στο νοσοκομείο. Σε μια ώρα από την εισαγωγή της διασωληνώθηκε για Καρδιο-Αναπνευστική υποστήριξη και άρχισε η διαδικασία «Γολγοθάς» ανεύρεσης Μονάδας Εντατικής Θεραπείας. Μονάδα βρέθηκε αλλά εγώ ήμουν μόνος για να αποφασίζω, αφού ο πατέρας απουσίαζε λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων όπως πάντα άλλωστε και η μητέρα ανήμπορη στο σπίτι με τα αθεράπευτα χρόνια προβλήματα υγείας της.

Μετά από σχεδόν δύο χρόνια νοσηλείας στη μονάδα εντατικής θεραπείας, η

Γιώτα επιστρέφει στο σπίτι με τραχειοτομία και μηχανική αναπνοή. Μια νέα εποχή ξεκινά ιδιαίτερα για μένα. Η Γιώτα έχοντας περάσει όλη αυτή τη δοκιμασία, είχε μπει σε μια ψυχολογία ιδιαίτερης κοινωνικότητας και δεν θα επέτρεπε στον εαυτό της να αποκλεισθεί κοινωνικά, όπως της άρεσε να λέει, κάτι που τα πρώτα χρόνια της ήταν εύκολο κινητικά. Πολλές φορές έδειχνε πόσο πολύ ήθελε να ζήσει και από την άλλη την απασχολούσε ο θάνατος, τον οποίο δεν ήθελε, ενώ ήξερε ότι η νόσος της αργά ή γρήγορα θα την οδηγούσε εκεί. Ως οικογένεια είχαμε μεγάλες δυσκολίες επικοινωνίας μεταξύ μας ανέκαθεν και αυτό έκανε τη Γιώτα πολλές φορές να μην εκφράζεται και να προσπαθεί από μόνη της να δώσει λύση σε προβλήματα και προβληματισμούς της.

Το σημείο αναφοράς της ήμουνα εγώ. Η σχέση της μαζί μου ήταν σχέση εξάρτησης, μιας και της πρόσφερα ό,τι χρειαζόταν για να νιώθει ασφάλεια. Άλλωστε λίγο πολύ έτσι ήταν πάντα. Από μικρούλα πάνω μου στηριζόταν αφού και ο πατέρας μονίμως έλειπε και η μητέρα παρ' όλο που ήταν εδώ ήταν σαν να μην ήταν, μιας και περισσότερο τη φροντίζαμε εμείς παρά αυτή εμάς. Βέβαια ένας λόγος παραπάνω για αυτή την εξάρτηση ήταν και η επαγγελματική μου ιδιότητα. Είχε κάθε λόγο να νιώθει σιγουριά και ασφάλεια για άμεση αντιμετώπιση τυχόν έκτακτης κατάστασης.

Πράγματι η συμπεριφορά μου κάθε φορά σε όλα τα θέματα που προέκυπταν ήταν παραπάνω και από τις δυνατότητές μου. Για την ίδια το να υπάρχω στη ζωή της και να μπορεί να επικοινωνεί μαζί μου ήταν κάτι πολύ σημαντικό. Αλλά και εγώ ένιωθα ότι μόνο εγώ μπορούσα να λύσω όλα της τα προβλήματα, τα σωματικά, τα ψυχολογικά και εννοείται και τα οικονομικά. Όλη αυτή η εξάρτηση όμως εμένα με κούραζε γιατί ένιωθα πολύ μόνος στο να βιώνω τόσο πόνο και δέσμευση. Από την άλλη λόγω της ιδιοσυγκρασίας μου και λόγω της χρονιότητας της κατάστασης δεν μπορούσα να λειτουργήσω διαφορετικά από αυτό που θεωρούσα δεδομένο ότι ήταν μόνο δική μου υπόθεση και υποχρέωση, ανεξαρτήτως των συνεπειών που επιδρούσαν πολλές φορές αρνητικά στο ψυχισμό μου κάτι που όμως η Γιώτα εκλάμβανε ως αντίδραση στην ευθύνη που η ίδια ένιωθε ότι μου είχε μεταθέσει.

Από τα πρώτα χρόνια ένιωθα κούραση, εκνευρισμό, σωματικές ενοχλή-

σεις και κυρίως όταν ήμουν πολύ αγχωμένος είχα συμπτώματα σπαστικής κολίτιδας. Όλα αυτά έπρεπε να τα αντιμετωπίσω μόνος μου. Ως μόνη διέξοδο είχα τη δημιουργία προσωπικών και επαγγελματικών δραστηριοτήτων που κατάφερναν να αποσπούν την προσοχή μου και να με κάνουν να ξεφεύγω λίγο από την καθημερινότητα. Κάτι όμως που την αδελφή μου τη θύμωσε γιατί δεν μπορούσε τις ώρες που έλειπα να μοιρασθεί τον πόνο της αλλά και να εισπράξει κατανόηση. Αυτό εμένα μου δημιουργούσε τύψεις και με έκανε να νοιώθω ότι το χρέος μου ήταν να είμαι παρών. Πολλές φορές η συμπεριφορά της με θύμωσε αλλά σε πολύ λίγο την κατανοούσα όταν σκεφτόμουν την απελπισία που πρέπει να ένιωθε και τα αισθήματα αδικίας για την ζωή της.

Το σπίτι μας το είχα κάνει καλύτερο και από οποιαδήποτε κλινική. Για δέκα ολόκληρα χρόνια φρόντιζα δύο γυναίκες, τη μάνα μου και την αδελφή μου όσο για τον πατέρα μου είχε περάσει τουλάχιστον μια πενταετία που είχα να τον δω. Έμαθα από τον αδελφό του πως είχε φύγει στη Γερμανία. Για δέκα χρόνια λοιπόν δεν προλάβαινα ποια από τις δύο να φροντίσω μιας και η Γιώτα τα τελευταία χρόνια δεν μπορούσε πια ούτε αυτή να αυτοεξυπηρετηθεί. Η μία από τις κατάκοιτες έφυγε ένα βροχερό απόγευμα. Και έμεινα πια μόνος μου με τη Γιώτα. Δύσκολες μέρες. Δεν περιγράφονται μόνο βιώνονται. Δεν υπάρχει καμιά διάθεση ούτε να τις μοιραστώ με κάποιον αφού και η απάντηση είναι δεδομένη. *«Πρέπει να κοιτάξεις τη ζωή σου. Γιατί δεν τη βάζεις σε μια κλινική για χρόνιους πάσχοντες;»* Και το χρέος μου; Αλλά πώς να καταλάβει αυτός που δεν χρωστάει κάποιον που γεννήθηκε χρεωμένος.

Η Γιώτα έζησε άλλα δέκα ολόκληρα χρόνια. Είκοσι χρόνια με την ασθένεια και τις επιπλοκές της. Σύνολο ζωής τριάντα έξι χρόνια.

Εκ των Υστέρων

Ούτε τη μάνα μου πένθησα αλλά ούτε και τη Γιώτα. Τον χρόνιο ασθενή δεν τον πενθείς. Τον έχεις ήδη πενήσει. Ο θάνατος έρχεται σαν λύτρωση δεν έχει καμιά βιαιότητα. Άλλωστε έχεις να πενήσεις για άλλα. Έχεις να πενήσεις για

τις ενοχές σου που ποτέ δεν λένε να πεθάνουν. Ενοχές για κείνες τις στιγμές που θύμωσες κι αναρωτήθηκες γιατί να μου συμβαίνουν όλα αυτά. Ενοχές για τις φορές που σου πέρασε από το μυαλό πως αν δεν ζούσε θα έκανα αυτό ή το άλλο. Ενοχές για ένα μικρό σκίρτημα ανακούφισης που ένοιωσες την ώρα του χαμού και δεν μπόρεσες να το κρύψεις από τον εαυτό σου. Ενοχές για τη ζωή που την άφησες και πέρασε. Ενοχές για κείνη την κοπέλα που πριν δεκαπέντε χρόνια ερωτεύτηκες αλλά την άφησες να φύγει ή καλύτερα την οδήγησες να φύγει. Στο τέλος ξεχνάς τους λόγους που έχεις ενοχές και στο τέλος δεν έχεις πια ενοχές. Απλά οι ενοχές μεταμφιέζονται σε σωματικά συμπτώματα. Πότε γίνονταν σπαστική κολίτιδα, πότε ισχυροί πονοκέφαλοι, πότε πόνοι στα δόντια, πόνοι στην πλάτη, πόνοι στη μέση, πόνοι παντού.

Και θα ήταν ακόμη οι ενοχές και οι πόνοι εδώ αν δεν συνέβαινε μια καθοριστική κουβέντα με έναν ασθενή χειρουργημένο από βουβωνοκήλη. Ήταν γύρω στις τρεις τα ξημερώματα και περπατούσε συνέχεια στο διάδρομο της κλινικής γιατί ένοιωθε ότι αυτό τον ανακούφιζε από τον πόνο αλλά και από τη νευρική του όταν σταμάτησε στο γραφείο και μου είπε *«εσύ μοιάζεις να κουβαλάς όλο το βάρος του κόσμου πώς μπορείς να πάρεις το βάρος των άλλων»*. Μιλήσαμε για πάνω από δύο ώρες. Βούρκωσαν τα μάτια μου για τη ζωή μου. Όταν ένας άγνωστος εβδομηντάχρονος βουρκώνει για τη ζωή ενός σαραντάχρονου πιστέψτε με είναι σαν να τον εξαγνίζει. Μου ζήτησε να λυπηθώ τον εαυτό μου και να του επιτρέψω να ζήσει. Και πόσο απλά έγινε αυτό. Σαν να έπρεπε κάποιος άλλος να μου το επιτρέψει. Σαν να έπρεπε ένας ολοκληρωμένος ψυχισμός ενός αληθινού ενήλικα να μου το ζητήσει. Δεν ήξερα πως είναι οι αληθινοί ενήλικες. Δεν είχα γνωρίσει κανέναν. Ο πατέρας μου αδύναμος να μεγαλώσει και να αναλάβει τις ευθύνες του και η μητέρα μου ανίκανη να ενηλικιωθεί από τη χρόνια βασανιστική επάρατη νόσο της. Αλλά η μεγαλύτερη επάρατη νόσος είναι να μη μπορείς να ενηλικιωθείς και η ψυχολογική σου ηλικία να μη συμβαδίζει με τη σωματική σου.

Πέρασαν σχεδόν έξι μήνες από τότε που ξαναγεννήθηκα. Αυτή τη φορά με γέννησε ένας άνδρας και ήταν και η αληθινή μου γέννηση. Μου επέτρεψε να μπω

στη ζωή του και στην οικογένειά του. Είναι ένας άγνωστος καλλιτέχνης του θεάτρου. Και όταν του λέω πόσο ευγνωμοσύνη αισθάνομαι μου λέει «ο εαυτός σου ήταν ήδη έτοιμος. Την αφορμή ζητούσε. Χαίρομαι που αυτή η αφορμή ήμουν εγώ. Έδωσες και στη ζωή μου άλλο νόημα».

Όταν επιθυμήσεις αληθινά και ανένοχα πάντα η ζωή το αντιλαμβάνεται και δεν έχεις παρά να περιμένεις την απάντησή της. Και στη δική μου ζωή η απάντησή της ήρθε πριν έναν μήνα. Είμαι ερωτευμένος και ευτυχισμένος. Και μάλλον είναι η πρώτη φορά που αισθάνομαι έτσι. Ελεύθερος ενοχών, ελεύθερος συμπτωμάτων.

Β. Θαλασσινό νερό και άμμος

Θα σας μιλήσω για τη μητέρα μου. Δεν πέρασαν ούτε δύο μήνες που δεν την έχω. Ο πόνος μου βουβός. Ντρέπομαι να το μοιραστώ με οποιονδήποτε γιατί ξέρω ότι δεν θα μπορέσει να με καταλάβει από τη μια και από την άλλη η ντροπή μου γίνεται μεγαλύτερη αφού οι περισσότεροι από τους φίλους και συναδέλφους έχουν χάσει τη μάνα τους εδώ και πολλά χρόνια. Πώς να τολήμω να πονέσω μπροστά τους γνωρίζοντας ότι όλοι τους θα μου πούνε *«καλά πόσο θα ζούσε; Δεν είχε περάσει τα ενενήντα;»* Για αυτό και δεν μιλώ. Επιθυμώ να μένω μόνος μου για να σκέφτομαι και συνέχεια στριφογυρνά στο μυαλό μου αν έκανα όλα όσα θα μπορούσα να έχω κάνει. Η απάντηση πάντα ίδια. Όχι, θα μπορούσα να έχω κάνει και αυτό και εκείνο και το άλλο. Το να είμαι γιατρός δεν το κάνει ευκολότερο. Κάποτε έτσι πίστευα. Η ιατρική θα με βοηθούσε να ελέγξω όλο μου τον πανικό και το φόβο μου για το θάνατο. Βλέπετε από πολύ μικρός έχασα τον αδελφό μου από συγγενή καρδιοπάθεια και από τότε ο θάνατος συνέχεια παρόν στη σκέψη μου. Πάντα ζούσα παρέα του και πάντα υπό το άγρυπνο βλέμμα του.

Μέχρι πέρυσι την Άνοιξη όλα πήγαιναν καλά και η μητέρα μου ζούσε μονάχη με δύο καλές γειτόνισσες, ούτε κόρες της να ήτανε, σε ένα μικρό χωριό ψηλά στο βουνό. Αυτή ήταν η επιλογή της, αφού κάθε φορά που της έλεγα να κατέβει Αθήνα αγρίευε και μου έλεγε *«εδώ είναι το σπίτι μου, εδώ οι χωριανοί μου, εδώ τα λίγα ζώα μου, εδώ ο αδελφός σου, εδώ και ο πατέρας σου»*. Προσπαθούσα πάντα να πηγαίνω, τουλάχιστον μία φορά κάθε μήνα, για τρεις με τέσσερις ημέρες και καθημερινά την έπαιρνα τηλέφωνο μία φορά το πρωί και μία το βράδυ πριν κοιμηθεί. Ξαφνικά τον Απρίλιο που μας πέρασε γλίστρησε έξω στην αυλή και ράγισε το πόδι της λίγο πάνω από τον αστράγαλο. Θεραπεία δεν έπαιρνε και από ιατρικής πλευράς έγινε το καλύτερο δυνατό. Όσους φίλους ορθοπαιδικούς και φυσιοθεραπευτές είχα τους ανέβασα όλους στο βουνό να τη δουν, να πουν τη γνώμη τους, να προσφέρουν τη βοήθειά τους. Καταλήξαμε σε ένα νάρθηκα που τη βοηθούσε τόσο να περπατάει όσο και να πονάει λιγότερο. Όλοι πρότειναν ότι τα μπάνια θα τη βοηθούσαν υπονοώντας όμως με τις γκριμάτσες τους τι νόημα θα είχε κάτι τέτοιο σ' αυτή την ηλικία.

Αυτό το καλοκαίρι κάθε Σαββατοκύριακο πήγαινα να τη δω και να τη βοηθήσω με εξαίρεση τον Αύγουστο που κατάφερα και έμεινα όλο το μήνα μαζί της. Τον περισσότερο καιρό ήταν κι ο μικρότερος αδελφός μου μαζί μας ο οποίος κατέβηκε από τη Θεσσαλονίκη όπου ζει με τη γυναίκα και τα παιδιά του. Σκεφτήκαμε διάφορες πατέντες για να τη βοηθήσουμε όσο γίνεται περισσότερο. Δανειστήκαμε το αγροτικό του γείτονα και αφού κατεβήκαμε στην πιο κοντινή θάλασσα της περιοχής, 200 χιλιόμετρα μακριά, γεμίσαμε με τη βοήθεια μιας γεννήτριας μια μεταλλική δεξαμενή με θαλασσινό νερό. Με αυτό το θαλασσινό νερό έκανε καθημερινά μπάνιο έξω στην αυλή του σπιτιού και η ίδια αισθανόταν ότι τη βοηθούσε. Αυτό όμως που τη βοηθούσε περισσότερο ήταν η άμμος που πήραμε από την παραλία, την οποία αφού αφήναμε κάτω από τον καυτό ήλιο για να ζεσταθεί αρκετά τη βάζαμε σε ένα αυτοσχέδιο ξύλινο κουτί. Έβαζε τα πόδια της μέχρι τα γόνατα κι αυτό της άρεσε ιδιαίτερα και ένοιωθε και να τη βοηθάει. Τον Σεπτέμβριο ήταν θεαματικά καλύτερα και έτσι μπορέσαμε και εμείς πιο ανακουφισμένοι να επιστρέψουμε στις ζωές και στις δουλειές μας.

Δυστυχώς όμως λίγους μήνες μετά μια πνευμονία την κατέβαλε τόσο που ξαφνικά μέσα σε δύο εβδομάδες τη χάσαμε. Έγιναν όλα τόσο ξαφνικά που μόνο ένα εικοσιτετράωρο κατάφερα να πάω κι αυτό με μεγάλη δυσκολία μιας και είχα πολλές εφημερίες και δεν μπορούσα να αλλάξω με κανέναν.

Εκ των Υστέρων

Πέρασε ένας χρόνος από τότε. Όλα μαλακότερα. Το μόνο που αφήνουν είναι ένα πικρό χαμόγελο όταν η λήθη κουράζεται και η μνήμη της κλέβει εικόνες. Και ο θάνατος δεν είναι πια παρόν στη ζωή μου. Σαν να τον πήρε μαζί της η μάνα μου. Ήσυχες οι μέρες ήσυχες και οι νύχτες μου. Θυμάμαι όμως τους πρώτους μήνες. Ήταν απίστευτα πικροί. Ούτε με τον αδελφό μου δεν συζητούσαμε. Αργήσαμε να ξαναπούμε μεταξύ μας τη λέξη μάνα. Στο τέλος όμως κι όσο απομακρύνεσαι από τον δύσκολο πρώτο καιρό καταλαβαίνεις πως οι

άνθρωποι που αγαπάς ποτέ δεν πεθαίνουν μέσα σου. Απλά είναι σαν να λείπουν σε ταξίδι.

Οι πρώτοι μήνες όμως! Γεμάτοι ενοχές και πόνο. Σκεφτόμουν συνέχεια τι άλλο θα μπορούσα να έχω κάνει για να τη φροντίσω καλύτερα, αν έπρεπε να αντιμετωπίσω διαφορετικά την πνευμονία της, ατέλειωτα τα αν, που στο ενοχικό έδαφος που δημιουργεί η απώλεια γίνονται αυτοτιμωρίες. Δεν φτάνει που έχασες αυτόν που αγαπάς αυτοτιμωρείσαι κι από πάνω. Χάνεις τον άνθρωπό σου και κινδυνεύεις να χάσεις και τον εαυτό σου. Μόνο οι άλλοι άνθρωποι μπορούν να σε σώσουν και να σε φέρουν πίσω. Αρκεί να υπάρχουν στη ζωή σου κι αρκεί να τους το επιτρέψεις.

Νοιώθω μια απίστευτη τρυφερότητα όταν θυμάμαι τη δεξαμενή, το θαλασσινό νερό, τους κουβάδες με την άμμο, τα γέλια με τον αδελφό μου στην προσπάθειά μας να τα καταφέρουμε. Αυτός ο θάνατος με ωρίμασε κάπως αλλιώς. Δεν είχα νοιώσει έτσι ούτε με τον πατέρα μου ούτε με τον αδελφό μου. Και άλλαξα πια και ως γιατρός. Τα μάτια μου βλέπουν πια όλες τις κόρες και τους γιούς των ασθενών μου και προβάλλοντας πάνω τους τα δικά μου συναισθήματα ταυτίζομαι μαζί τους κατανοώντας ότι δεν ζητούν τίποτε παραπάνω από να κάνουν ότι περισσότερο μπορούν για αυτούς που αγαπούν.

Γ. Γενναίες αλήθειες

Η 68χρονη Δανάη ήταν το πρώτο παιδί μιας εξαμελούς οικογένειας. Μεγάλωσε δύσκολα, φροντίζοντας τα δύο μικρότερα αδέρφια της, μιας και οι πρόσφυγες γονείς της πάλευαν να ανταποκριθούν στις καθημερινές απαιτήσεις. Η μητέρα της χαμηλών τόνων και υποταγμένη στο σύζυγο και στις καθημερινές υποχρεώσεις, ούτε τον εαυτό της κατάφερνε να φροντίσει ούτε και τα παιδιά της. Η Δανάη προσπαθούσε πάντοτε να είναι η «δυνατή» και δεν εξέφραζε τις επιθυμίες της ή τις θυσίαζε στα «πρέπει» των άλλων και της οικογένειας. Παντρεύτηκε και απόκτησε έναν γιό. Η ζωή της κυλούσε ήσυχα και οικογενειακά, αγωνιζόμενη συνέχεια να είναι συνεπής στις υποχρεώσεις της ως μητέρα, σύζυγος και αργότερα ως γιαγιά, μιας και ο γιός της χάρισε δύο λατρεμένα εγγόνια. Αυτή είναι η Δανάη, η πεθερά μου.

Ένα φθινόπωρο οι γιατροί διέγνωσαν ότι πάσχει από καρκίνο του ήπατος και ότι οι πιθανότητες επιβίωσης ήταν ελάχιστες. Η οικογένεια κεραυνοβολήθηκε και έπεσε σε βαρύ πόνο. Ήταν δυνατόν αυτός ο υγιής και δυναμικός άνθρωπος που μπορούσε να καταφέρει τα αδύνατα να βρίσκεται πλέον λίγο πριν από το τέλος. Η ίδια γνώριζε ότι έπασχε από καρκίνο αλλά δεν γνώριζε ότι τα περιθώρια του χρόνου ήταν τόσο στενά. Ξεκίνησαν οι χημειοθεραπείες, δυστυχώς ο καρκίνος δεν υποχωρούσε. Καθώς η απειλητική για την ζωή της ασθένεια εξελισσόταν, όλοι στην οικογένεια αναλάβαμε νέους ρόλους και ευθύνες. Ο καρκίνος είναι μια οικογενειακή ασθένεια, και οι προτεραιότητες όλων μας άλλαξαν, μιας και η γυναίκα που μέχρι χθες φρόντιζε όλους μας ήθελε πια βοήθεια και μάλιστα βοήθεια που θα εξαντλούσε όλα τα αποθέματά μας. Η αρρώστια μας αιφνιδίασε, ήρθε σε στιγμή που δεν το περιμέναμε, μας έβγαλε από την καθημερινότητά μας. Και ξαφνικά ήρθαμε και αντιμέτωποι με ένα φοβερό ερώτημα. Τι θα έπρεπε άραγε να πούμε στη Δανάη που αναρωτιόταν συνεχώς για την πορεία της νόσου της; Τόσο εγώ όσο και όλη η οικογένεια θεωρήσαμε σωστό να της κρύψουμε την αλήθεια και να μην αφήσουμε τις ελπίδες της να χαθούν και επιβαρυνθεί ψυχολογικά. Πολύ γρήγορα θεώρησα ότι η απόφασή μας ήταν λανθασμένη γιατί έτσι δυστυχώς της στερούσαμε το

δικαίωμα να κάνει τον απολογισμό της ζωής της και να λυτρωθεί από όλα αυτά που κουβαλάει μέσα της. Πώς όμως μπορείς να πεις σε κάποιον ότι πάσχει από μια ανίατη ασθένεια που θα τον οδηγήσει στο θάνατο; Πώς άραγε να χειριστείς τα συναισθήματα του ασθενή, αφού ακόμη δεν έχεις καταφέρει τίποτε με τα δικά σου συναισθήματα; Ήταν τόσο δύσκολο και ψυχοφθόρο και για αυτό διάλεξα τη σιωπή και το ψέμα, νοιώθοντας συνεχώς τύψεις και την αίσθηση ότι την εγκαταλείπω.

Εκ των Υστέρων

Λίγους μήνες κράτησαν τα βάσανά της. Έφυγε ήσυχα κρατώντας μου το χέρι. Το να είσαι νοσηλεύτρια δεν είναι μόνο επάγγελμα καταλήγει να γίνεται ιδιότητα της προσωπικότητάς σου. Είσαι παντού στη ζωή σου και νοσηλεύτρια. Και ως νοσηλεύτρια ήταν αναμενόμενο η φροντίδα της Δανάης να περάσει όλη από μένα. Και δεν ήταν εύκολο. Έπρεπε για πρώτη φορά να φροντίσω έναν άνθρωπο που αγαπούσα. Μια γυναίκα που ήταν σαν μάνα μου. Από πολύ μικρή είχα χάσει και τους δύο γονείς μου σε ατύχημα και έτσι δεν είχε χρειαστεί να φροντίσω ποτέ κάποιον δικό μου. Φρόντιζα άγνωστους ανθρώπους εδώ και 23 χρόνια με την ελπίδα ότι παρέχοντας τόση φροντίδα στους ξένους θα με λυπόταν η ζωή και δεν θα μου χρώσταγε μια τέτοια οδυνηρή εμπειρία.

Με τη Δανάη αναγκάστηκα να γνωρίσω την ογκολογική κλινική όχι από μέσα που τη γνώριζα τόσα χρόνια αλλά απέξω, από την πλευρά του ασθενούς και των συγγενών. Και σκόνταψα πάνω σε όλο μου το επαγγελματικό παρελθόν. Σκόνταψα πάνω σε κείνες τις μέρες που το σώμα μου έμπαινε μέσα στον ασθενή για να τον φροντίσει αλλά το βλέμμα μου έμενε έξω από το θάλαμό του, όταν επρόκειτο για ασθενή όλα έδειχναν ότι έχανε τη μάχη. Αυτό το βλέμμα άφηναν και οι συνάδελφοί μου έξω από το θάλαμο της Δανάης. Τα λόγια σχεδόν πάντα ίδια, τα θυμάμαι κι από τον εαυτό μου. «Πώς είμαστε σήμερα; Ε! αναμενόμενα είναι αυτά τα συμπτώματα. Μην ανησυχείτε όλα θα περάσουν κι όλα θα πάνε

καλά. Θα δείτε». Αλλά τα μάτια χαμηλά κοιτάζοντας πότε το διάγραμμα, πότε τη φλέβα, πότε τις σταγόνες του φαρμάκου και πάντα βιαστικά.

Όλες αυτές οι σκέψεις ήταν που μου έδωσαν το θάρρος να κοιτάξω κατάματα τη Δανάη και να πάψω να της λέω ψέματα. Έπρεπε να προλάβουμε κι ο χρόνος δεν ήταν με το μέρος μας. *«Δανάη η κατάσταση είναι δύσκολη και η ασθένεια μεγαλύτερη από μας κι από την αγάπη μας. Μπορεί ο χρόνος που θα είμαστε μαζί να μην είναι πολύς. Θα παλέψουμε όμως να τον κάνουμε περισσότερο και καλύτερο. Εξάλλου αγαπιόμαστε. Κι αυτό δεν μπορεί να μας το πάρει κανείς. Είναι το μόνο που ο χρόνος και η ζωή δεν μπορεί να μας κλέψει»* θυμάμαι τον εαυτό μου να της λέει κρατώντας τόσο σφιχτά το χέρι της που είμαι σίγουρη πως την πονούσα και ήταν σαν να έφευγε όλος ο πόνος της καρδιάς μου και να πήγαινε στα χέρια μας. Ήταν σαν μόνο τα χέρια μας να νοιώθανε τον πόνο. Κλάψαμε πολύ αλλά η Δανάη ήταν ένας μεγάλος άνθρωπος και από την επόμενη κιόλας μίλησε στο γιό της, μίλησε στα παιδιά της. Μας είπε πόσο τυχερή ένοιωθε που αγαπήθηκε τόσο, έδιωξε όλες μας τις ενοχές με το να μαρτυρήσει και ένα μυστικό αγάπης στον καθένα μας ξεχωριστά και ο καιρός μέχρι να φύγει δεν ήταν μήνες πόνου αλλά μήνες με λόγια και ιστορίες από παλιά, με τρυφερές συμβουλές και γενναίες αλήθειες. Και όλα τα σωματικά της συμπτώματα δεν απασχόλησαν ούτε εκείνη ούτε εμάς. Φαίνεται πως είχαν κρυφτεί από τα λόγια μας.

Πιστεύω πως το χειρότερο που μπορεί να μας συμβεί δεν είναι να φύγει από τη ζωή αυτός που αγαπάμε. Το χειρότερο είναι αυτός που αγαπάμε να έχει πεθάνει μέσα μας.

Δ. Το ατύχημα και η υπέρταση

Στα μέσα Οκτωβρίου του 2007 εισήχθη ο Πέτρος Κ. στο Γενικό Νομαρχιακό Νοσοκομείο της μικρής μας πόλης κατόπιν εργατικού ατυχήματος, μιας και έπεσε από τον τρίτο όροφο μιας οικοδομής. Ο Πέτρος Κ. είναι ο πατέρας μου και εδώ και δύο ολόκληρα χρόνια δεν μιλάμε. Ο λόγος ήταν οι βαριές κουβέντες που είπε ο ένας στον άλλον ύστερα από την απόφασή του να αφήσει τη μητέρα μου. Έμαθα για το ατύχημα αμέσως από το θείο μου και πριν καν γίνει η εισαγωγή ήμουνα εκεί μιας και εργάζομαι στη διπλανή κλινική. Πάντα αυτός ήταν ένας φόβος μου αλλά δεν περίμενα ότι θα συνέβαινε στα αλήθεια. Ο πατέρας μου ήταν ένας μηχανικός που του άρεσε όλη του την ημέρα να την περνάει στην οικοδομή. Πανικοβλήθηκα, σοκαρίστηκα κι από το μυαλό μου περνούσαν κακές σκέψεις ότι μπορεί να πεθάνει και να είναι οι τελευταίες του στιγμές ή να τον ακρωτηριάσουν ή να έχει υποστεί βλάβη ανεπανόρθωτη βλάβη για τη ζωή του. Για τρεις ολόκληρες μέρες ήταν σε τέτοια κατάσταση που ούτε να μιλήσει δεν μπορούσε. Είχε θλαστικά τραύματα παντού και συντριπτικό κάταγμα πτέρνας και ποδοκνημικής. Δεν έφυγα λεπτό από δίπλα του. Την τέταρτη ημέρα που κάπως συνήλθε κι άρχισα να ανακουφίζομαι γύρισε το κεφάλι του και τον άκουσα να μου λέει *«μην αφήνεις τις υποχρεώσεις και τους ασθενείς σου για μένα»*.

Αν και είχα πολλές φορές στο παρελθόν εκφράσει την επιθυμία να πεθάνει, όταν ήρθε αυτό το γεγονός αισθάνθηκα απόγνωση, φόβο ότι θα τον χάσω και θα μείνω μόνη, βάρος από την ευθύνη ότι έπρεπε να τον παροτρύνω να μην δουλεύει με αυτούς τους ρυθμούς και να κάνει ριψοκίνδυνες κινήσεις, και βαριές τύψεις για το ότι δεν μιλούσαμε για τόσο καιρό. Μετά από μια βδομάδα παραμονής στο νοσοκομείο κανόνισα να γίνει επέμβαση οστεοπλαστικής στο πανεπιστημιακό νοσοκομείο της διπλανής πόλης, αφού στο νοσοκομείο μας εκείνη την περίοδο κάτι τέτοιο δεν ήταν εφικτό. Άλλωστε εκεί σπούδασα ιατρική και είχα πολύ μεγάλη εμπιστοσύνη σε όλο το προσωπικό. Και έτσι έγινε. Δεν έφυγα στιγμή από κοντά του παρόλο που οι σχέσεις μας δεν έδειχναν να αποκαθίστανται από την πλευρά του. Ήταν βαρύς μαζί μου και αυτό με έκανε να αισθάνομαι ακόμη χειρότερα. Αφού πήρε εξιτήριο, ανέλαβα την φαρμακευτική αγωγή, τις φυσιοθερα-

πείες, τις επιτροπές, και οτιδήποτε άλλο χρειαζόταν.

Για τέσσερις ολόκληρους μήνες δεν έφυγα στιγμή από κοντά του. Μετακόμισα στο σπίτι του για να τον φροντίζω. Εκείνος το ίδιο βαρύς και ενώ είχε εμφανή βελτίωση δεν ήταν ευχαριστημένος. Περίμενε να έχει 100% αποκατάσταση και άμεσα, ενώ μας το είχαν τονίσει από την αρχή ότι αυτό δεν ήταν εφικτό. Ξαφνικά άρχισε να εμφανίζει κρίσεις υπέρτασης κάτι που τον άγχωσε ακόμη περισσότερο. Η υπέρταση όμως έγινε η αφορμή να τον αισθανθώ πιο κοντά και να ακούσω μετά από δυόμιση ολόκληρα χρόνια να με αποκαλεί με το μικρό μου όνομα.

Εκ των Υστέρων

Πέρασε καιρός από τότε. Κι άλλαξαν πολλά. Ο πατέρας μου πια ζει μόνος του και εγώ επέστρεψα στη ζωή μου. Όχι ακριβώς στη ζωή μου αλλά σε μια ζωή πολύ καλύτερη από την προηγούμενη. Έγιναν τόσα πολλά αυτόν τον καιρό που δυσκολεύομαι να τα θυμηθώ. Όλα όμως ξεκίνησαν από τη στιγμή που ο πατέρας μου με αποκάλεσε με το όνομά μου κι άρχισε να με βλέπει. Για να είμαι ειλικρινής ο πατέρας μου ποτέ δεν με είχε δει. Ήμουν περισσότερο η κόρη της γυναίκας του. Αλλά και στη μητέρα μου δεν θα κοστολογούσα σήμερα λιγότερα. Χρειάζονται δύο για μία αδιέξοδη σχέση. Κι ο καθένας βρίσκει αυτόν που χρειάζεται σ' αυτή τη ζωή. Τα κύρια πρότυπα της ζωής μου, λοιπόν, δύο άνθρωποι με αρκετά σοβαρές ελλειμματικότητες που αφού δεν κατάφεραν να βρουν τη θέση του εαυτού τους στην ίδια τους τη ζωή πώς θα έβρισκαν τη θέση τους στη ζωή του συντρόφου τους. Και βέβαια πως θα έβρισκα και εγώ μια θέση ανάμεσά τους. Τους γονείς όμως δεν τους διαλέγεις.

Χρειάστηκε ένα ατύχημα και μια υπέρταση για να μπορώ σήμερα να αισθάνομαι μια θέση ανάμεσά τους. Ποιος είπε ότι οι ασθένειες δεν έρχονται με δώρα. Το θέμα είναι να μη βρίσκεσαι στην ανάγκη να χρειάζεσαι τα δώρα τους. Αν το ατύχημα ήταν η αφορμή να έρθουμε και πάλι κοντά η υπέρταση ήταν αυτή που εγκατέστησε μια άλλης ποιότητας σχέση μεταξύ μας και έδωσε και σε μένα

την ευκαιρία να τους δω ανθρώπινα. Μπορεί ως γονείς να μην τα είχαν καταφέρει και ως σύντροφοι να εξόντωνε ο ένας τον άλλον, αλλά ως άνθρωποι ήταν και οι δύο τους καλοί. Καλοί άνθρωποι που έρχονταν από δύσκολες οικογένειες και βρήκαν στο γάμο τους τη θεατρική σκηνή να παίζουν τους ρόλους των γονιών τους. Αλλά η ζωή δεν είναι θέατρο που τελειώνει η παράσταση και ο καθένας επιστρέφει στη ζωή του.

Ως ενήλικας, λοιπόν, προσέγγισα τον πατέρα μου όταν άκουσα να με καλεί με το όνομά μου, ή καλύτερα δεν προσέγγισα τον πατέρα μου αλλά έναν συνάνθρωπο που είχε χαθεί στους θυμούς του, στις εσωτερικές του συγκρούσεις και κινδύνευε να φύγει από αυτή τη ζωή χωρίς να καταφέρει να σχετιστεί αληθινά με κανέναν. Και ήταν υπέρβαση για μένα. Η μεγαλύτερη και η σπουδαιότερη. Άφησα πίσω όλα όσα πονούσαν και θύμωναν τα έγκατα του εαυτού μου και τον γνώρισα από την αρχή. Έγινε η μάνα του, αλλά μια μάνα συμπονετική και επιβραβευτική και σ' αυτό με βοήθησε και η ιατρική μου ειδικότητα αλλά και η υπέρτασή του, που είμαι βέβαιη ότι για τον ίδιο ήταν το μέσο να επιτρέψει στον εαυτό του να δείξει την ανθρώπινη αδυναμία του και να αφεθεί στη φροντίδα. Αυτή ήταν η αρχή και ήταν το σπουδαιότερο βήμα. Τα υπόλοιπα προέκυψαν σιγά – σιγά και για να είμαι ειλικρινής δεν ήλπιζα ποτέ σε τόσο μεγάλες αλλαγές. Η μεγάλη επιθυμία οδηγεί σε μεγάλες αλλαγές. Και ναι αλλάζουν οι άνθρωποι, αρκεί να το επιθυμούν βαθιά. Και εκ του αποτελέσματος αναγνωρίζεις τη χθεσινή σου επιθυμία. Η επιθυμία που υπάρχει στα έγκατα του εαυτού σου είναι το αύριο της ζωής σου. Δεν ζούμε κάτι που ακόμη κι αν δεν το ξέρουμε δεν το έχουμε επιθυμήσει ασυνείδητα.

Ως τρεις ενήλικοι, λοιπόν, καταφέραμε να συναντηθούμε σε έναν κοινό δρόμο και να συμπορευτούμε σ' αυτό το μικρό - μεγάλο ταξίδι της ζωής σχετιζόμενοι βαθιά ανθρώπινα και με τις αλήθειες μας όλες έξω. Το πιο περίεργο είναι ότι εδώ και λίγες εβδομάδες αισθάνομαι για πρώτη φορά στη ζωή μου ότι έχω και εγώ τους γονείς που θα ήθελα να έχω. Έστω και στα τριάντα πέντε μου. Ποτέ δεν είναι αργά. Κι όλα με αφορμή το ατύχημα και την υπέρταση και αιτία την αληθινή μας επιθυμία.

Ε. Η ανακοίνωση

Ήμουν στο γραφείο μου στην ψυχιατρική κλινική και ετοιμαζόμουν για τη συνάντησή μου με τους γονείς ενός νεαρού ασθενούς μας με παραληρητικές ιδέες δίωξης όταν έμαθα από τους νοσηλευτές για τον τραγικό θάνατο σε δυστύχημα δύο γονιών και του μικρού τους γιού. Άφηναν πίσω τους δύο μικρά παιδιά σε ηλικίες δημοτικού σχολείου. Τα νέα στο νοσοκομείο διαδίδονται με αστραπιαία ταχύτητα και συνήθως είναι τέτοια νέα, νέα που κάνουν το προσωπικό να εκτίθεται συναισθηματικά και να βιώνει απίστευτο στρες. Αναρωτιόντουσαν οι νοσηλεύτριες για το γεγονός του δυστυχήματος και πως αυτοί οι άνθρωποι γλίστρησαν και βγήκαν έξω από το δρόμο και την ίδια ώρα με ρωτούσαν για την ψυχολογία αυτών των παιδιών που έμειναν πίσω και τι επιπτώσεις θα υπάρξουν στη ζωή τους από αυτό το βίωμα. Οι νοσηλεύτριες ενδιαφέρονται πάρα πολύ για την ψυχολογία, πολύ περισσότερο θα έλεγα από τους γιατρούς, και πάντα προσπαθούν να μάθουν σχετικά με την ψυχολογία των ασθενών και των συγγενών τους. Ίσως λόγω του επαγγέλματός τους έρχονται σε πολύ κοντινή σχέση τόσο με τους ασθενείς όσο και με τους συγγενείς τους αλλά ίσως να έχει να κάνει και με τη διαφορετική οπτική που τους δίνουν οι σπουδές τους περί ολιστικής προσέγγισης της φροντίδας.

Εκεί λοιπόν που κουβέντιαζα μαζί τους και τους εξηγούσα για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει αυτή η απώλεια στην ψυχολογία των παιδιών χτύπησε το κινητό μου για να μάθω ότι αυτοί οι τραγικοί γονείς ήταν ο δεύτερος ξάδελφός μου από την πλευρά του πατέρα μου με τη γυναίκα του και το παιδί το ανίψι μου. Συγκλονίστηκα. Στην κυριολεξία πάγωσα. Πάγωσα όμως περισσότερο όταν λίγο μετά μου τηλεφώνησε ένας συγγενής για να μου πει ότι σκέφτηκαν και αποφάσισαν όλοι τους μαζί ότι αφού είμαι ψυχολόγος είμαι ο καλύτερος άνθρωπος ως ειδικός για να ενημερώσει τα παιδιά ότι πέθαναν οι γονείς τους μαζί με τον μικρό τους αδελφό. Τόσο από τη στεναχώρια όσο και από το σοκ που μου προκάλεσε το αίτημά τους αισθάνθηκα πολύ ανάμεικτα συναισθήματα και το σώμα μου είχε γίνει τόσο κλειστό που ένοιωθα να μην αναπνέω καλά. Κυριαρχούσε όμως ένας αδιόρατος θυμός μέσα μου προς

πολλές κατευθύνσεις. Προς την ζωή που είναι τόσο σκληρή και άδικη, προς τους κακοφτιαγμένους και κακοσυντηρημένους δρόμους, προς τον ξάδελφό μου που είχα ακούσει κάποτε από τους συγγενείς ότι πάντα έτρεχε και σκότωσε τόσο τον εαυτό του όσο και τη γυναίκα και το παιδί του και πάνω από όλα ο θυμός προς τους συγγενείς που μου ζητούσαν κάτι τέτοιο. Αυτός νομίζω ήταν και ο σημαντικότερος θυμός μου. Είχα ειδικευτεί στην αποκατάσταση ψυχωσικών ασθενών και η μόνη κρίση που διαχειριζόμουν αφορούσε την κρίση μιας οικογένειας που ένα μέλος της βιώνει μια διπλή πραγματικότητα, μιας οικογένειας που το ψυχωσικό σύμπτωμα αναλαμβάνει να εκθέσει αλλά και να επουλώσει παλιές πληγές και τραύματα πολλών γενεών πίσω τους.

Με όλες αυτές τις σκέψεις και τα συναισθήματα μέσα μου άκουσα τον εαυτό μου να τους ζητάει λίγο χρόνο και να τους υπόσχεται ότι θα επικοινωνήσει μαζί τους σε λίγο. Χρειαζόμουν χρόνο.

Εκ των Υστέρων

Ήταν η καλύτερη σκέψη που είχα να ζητήσω λίγο χρόνο και δεν βιάστηκα ούτως ώστε να βάλω σε τάξη τις σκέψεις μου και να μη μιλήσω παρορμητικά. Πέρασα από χίλια κύματα τον εαυτό μου. Ξεκίνησα από το θυμό μου μιας και έπρεπε να τον καταλαγιάσω για να σκεφτώ καθαρότερα. Γιατί θύμωσα; Θύμωσα με τον εξάδελφό μου που έτρεχε πάντα. Έχει νόημα να θυμώνεις με τους νεκρούς; Αυτός ο θυμός όμως βραχυπρόθεσμα είναι βοηθητικός γιατί σε κάνει να αρνείσαι τη μόνιμη απώλεια σαν να θέλεις να μαλώσεις κάποιον που έκανε πάλι ένα λάθος κι αυτή τη φορά δεν του τη συγχωρείς, σε κάνει να αρνείσαι τον ίδιο το θάνατο και να θεωρείς ότι έτσι βρίσκεις απαντήσεις ελέγχου του. Αλλά ο κυρίαρχος θυμός μου αφορούσε αυτό που μου ζητούσαν να κάνω κι ήταν κάτι που με απειλούσε. Απειλούσε τη σταθερότητα της μέρας μου και του προγράμματος που είχα σχεδιάσει, απειλούσε το ρόλο μου ως καλό συγγενή κάτι που πάντα θεωρούσα ιδιαίτερα σημαντικό, απειλούσε το ρόλο μου ως επαγγελματία ψυχολόγο

που δεν ήμουν βέβαιη αν ήξερα πώς να το κάνω αυτό που ζητούσαν, απειλούσε την ανάδυσση δικών μου απωθημένων φόβων για τη στιγμή που θα πέθαιναν οι δικοί μου γέροι γονείς και κάποιος θα με έπαιρνε ξαφνικά να μου το ανακοινώσει, απειλούσε συθέμελα την ίδια μου την ύπαρξη που θα έπρεπε να γίνει ο κοινωνός της πιο δυσάρεστης είδησης για τη ζωή αυτών των παιδιών κι όλα αυτά ήταν σαν να με απειλούσε ο ίδιος ο θάνατος. Να πω τι σε αυτά τα παιδιά; Ποιές είναι οι λέξεις οι κατ'άλληλες; Υπάρχουν; Κι αν υπάρχουν σε ποια βιβλία είναι γραμμένες; Γιατί εγώ δεν τις βρήκα και δεν τις διάβασα ποτέ. Τι τους κάνει να πιστεύουν ότι η ψυχολογία διαθέτει μαγικούς τρόπους να λείε τα δυσάρεστα; Το μόνο εργαλείο που διαθέτει, τουλάχιστον η ψυχολογία που εγώ γνωρίζω και εκπροσωπώ, είναι η θεραπευτική σχέση σε ένα πλαίσιο σταθερό ως προς το χρόνο και το χώρο και τα μόνα όπλα της οι γνώσεις και η εμπειρία του θεραπευτή που θα χρησιμοποιηθούν στη διαδρομή αυτής της σχέσης. Πάντα στα πλαίσια μιας σχέσης. Αυτά τα παιδιά εγώ δεν τα ξέρω τα είδα μόνο στη βάπτισή τους. Πώς είναι δυνατόν από το πουθενά να εμφανιστώ, να τους συστηθώ και την ίδια στιγμή να τους ανακοινώσω κάτι που θα κάνει μόνιμη ρωγμή στο χρόνο της ζωής τους. Και μετά; Θα φύγω για να επιστρέψω στη ζωή μου ή θα μείνω μαζί τους υποσχόμενη ότι θα είμαι πάντα κοντά τους ότι κι αν χρειαστούν; Κι να τους πω κάτι τέτοιο θα είναι σε θέση να το ακούσουν κι έστω κι αν το ακούσουν θα το πιστέψουν; Φύγανε οι γονείς σας αλλά εγώ θα είμαι πάντα μαζί σας, εγώ μια δεύτερη εξαδέλφη του πατέρα σας που δεν έτυχε μέχρι τώρα να με γνωρίσετε αλλά εγώ με τον πατέρα σας όταν είμαστε μικρά παίζαμε τα καλοκαίρια στη θάλασσα. Είναι απίστευτα σημαντικό ποιος είναι αυτός που δίνει τις υποσχέσεις αλλά και αν θα τις κρατήσει. Γιατί στο μεγάλο πόνο της απώλειας οι άνθρωποι υποσχόμαστε πολύ περισσότερα από αυτά που είμαστε ικανοί ή έτοιμοι να κάνουμε κι αυτό είναι κάτι που θα δημιουργήσει μια δεύτερη απώλεια σε έναν δεύτερο χρόνο. Δεν υπάρχουν νομίζω καλοί και κακοί ανακοινωτές σε τέτοιες περιπτώσεις ούτε ειδικοί και μη ειδικοί σε τέτοιες ανακοινώσεις. Δεν είναι όπως τις περιπτώσεις μαζικών καταστροφών και μεγάλων τραγικών γεγονότων που αφορούν μια

ευρύτερη κοινότητα όπου είναι απαραίτητο ολόκληρη θεραπευτική ομάδα να βοηθήσει να αντιμετωπιστεί αυτή η κρίση, ούτε πρόκειται για ανακοίνωση στα πλαίσια μιας θεραπευτικής σχέσης που ήδη έχει εγκατασταθεί και ο υπεύθυνος ειδικός θα ανακοινώσει μια δυσάρεστη κατάληξη. Δεν θα ήταν φοβερό άλλος να χειρουργεί και να χάνεται ο ασθενής και άλλος να το ανακοινώνει ή άλλος να κάνει τη διάγνωση για μια ασθένεια και άλλος να ενημερώνει τον ασθενή;

Δεν είχαν περάσει ούτε δέκα λεπτά από το τηλεφώνημά τους. Ήξερα πια με καθαρότερη σκέψη τι πρέπει να τους πω και ήξερα και τι πρέπει να κάνω. Ευτυχώς που δεν βιάστηκα και πήρα μια ανάσα χρόνου. Οι θείοι του παιδιού είναι αυτοί που πρέπει να το ανακοινώσουν στα παιδιά. Και στη συγκεκριμένη περίπτωση ο αδελφός του πατέρα και η αδελφή της μητέρας τους, που είναι ιδιαίτερα κοντά και αγαπημένοι από όσο είμαι σε θέση να γνωρίζω. Είναι οι πλέον κατάλληλοι όχι μόνο να είναι αυτοί που θα το ανακοινώσουν αλλά και αυτοί που μπορούν να δεσμευτούν με τις υποσχέσεις τους. Είναι οι πλέον κατάλληλοι να ακουμπήσουν τα παιδιά πάνω τους μια και ο καθένας τους κουβαλάει μέσα του κάτι πολύ μεγάλο και πολύ ίδιο από τους γονείς τους. Όσο για μένα αυτό που μπορώ να κάνω είναι να τους υποστηρίξω και να τους εξηγήσω για τις πιθανές αντιδράσεις των παιδιών και να προσπαθήσω να γνωριστώ με τα παιδιά και να σχετιστώ μαζί τους σε μια σχέση ζωής και φροντίδας.